

Dail. Romas Dubonis

NEMIRTINGOJI DEIVĖS EPOCHA

Pliumpt!

Į Lietuvos kultūros terpę įkrito dar viena knyga*, tačiau iš garso duslumo būtų galima pamanyti, kad ji tekstelėjo tiesiai į pelkę. Vinco Vyčino "Didžiosios Deivės epocha" susilaukti dėmesio turėjo mažų mažiausiai dėl trijų priežasčių: viena, dėl paties autoriaus, puikaus ir Vakaruose žinomo filosofo; antra, dėl joje nagrinėjamos temos įdomumo; trečia, dėl to, kad tai nepaprastai originali knyga, kokios dar neturėjome (heidegeriškai mintijimo principai čia taikomi baltiškai medžiagai, o tai jau savaime verčia suklusti; ir mitologų, ir filosofų brolijos tokiam mėginimui negali likti abejingos). Tačiau reakcijos - bent jau šias eilutes rašant - dar nebuvo. Gal filosofai tiesiog perleido ją mitologų ar kultūros istorikų kompetencijai, o šie, atvirksčiai, nutarė, kad tai filosofija? Rezultatas vienas - pliumpt!

Ne per seniausiai vienas intelektualas interviu "Šiaurės Atėnams" nusiskundė, kad jo knygelė vaikams "Meškiukas Rudnosiuukas" buvo piktybiškai nutylėta; bent jau pačiam autoriui kilo toks tylaus tylėjimo sąmokslas išpūdis. Deja, sąmokslai galimi ten, kur kažkas vyksta; ne tik knygelės vaikams, bet ir knygelės suaugusiems

* Vyčinas V. *Didžiosios Deivės epocha*. - V.: Mintis, 1994. - 141 p. - 2 000 egz.

dingsta it į balą. "Sunkiasvorių" knygų apskritai nepastebima. O mažytė Vyčino knyga ir yra sunkiasvorė.

Vyčinas kreipiasi į nepaprastai menkai mums žinomą "aistišką" ar net "proaistišką" priešistorę; esame daugiau pripratę prie "baltiškų" ar "probaltiškų" apibūdinimų, o Vyčinas šiuo terminu apima daug platesnius ir gilesnius proistorės sluoksnius. Senosios Europos gyventojai, net Pirėnuose gyvenę kromanjoniečiai, laikomi "proaisčiais". Tam tikra prasme tai pernelyg drąsu. Galima samprotauti, jog mūsų protėviai išties turėjo priklausyti labai plačiam paleolito pabaigos kultūriniam arealui, o pastarasis, kaip teigia archeologai, buvo gana vienalytis.

To meto žmogaus kultūrinis bei religinis horizontas rėmėsi gamta, kuri žmogui skleidėsi "savo didingu dieviškumu, kaip aukštesnė realybė, dominuojanti virš visko - virš žmonių ir daiktų. Ji atsiskleidžia, iškil-dama iš tamsos į šviesą kaip diena, užgims-tanti naktyje ar kaip Dangus, iškylęs virš Žemės. Taigi aisčių mitinės būties pradai buvo Žemyna kaip Žemės valdovė, viską gimdanti Motina, ir Perkūnas kaip Dangaus valdovas, griaustinių ir žaibais demonstruojantis savo - ne tiek savo, kiek Dangaus - galybę" (p. 9). Šitokiu būdu Vyčinas gražiai sprendžia daugelį senosios kultūros tyrinėtojų kamuojantį klausimą: ką "daryti" su gamtos sakralumu? ir ar versti mūsų protėvius naiviais, net kiek kuoktelėjusiais "gamtos garbintojais", nepajėgusiais suvokti, kad už šventųjų akmenų ar medžių slypi juos grindžianti būtis? Vyčinas gamtą nusako kaip universa-lų pirmąpradį horizontą: "Gamtą buvo pirminis, viską saistąs pradas, jungiąs ne tik daiktus ir žmones jų gyvenimo keliuose, bet net ir dievus" (p. 10). Gamta kaip neapibrėžtybė sieja visas būtybes - dievus ir deives, "aukšto lygmens būtybes, kurios, kad ir apibrėžtos, pačios dar turi [...] kitas būtybes saistančių, jas apibrėžiančių galių [...] žmones, kaip pilnatvės stokojančias būtybes - apibrėžtybes, kurios, siekdamos savo pilnatvės ir stokodamos savų saistančių ir apibrėžiančių galių, siejasi bendrumo ryšiais su kitomis būtybėmis, imituodamos dievybes [...] ir visiškai apibrėžtas, tobulas būtybes - apibrėžtybes - daiktus, augalus, gyvūnus" (p. 10-11). Taip suprasta gamta nesutapatinama su gamtos objektais ar "vaisingumo ciklais", o tampa universaliu ontologiniu pagrindu dievams, žmonėms, gyvūnams ir daiktams. Dėl to

dabar atsiranda svaigi, sunkiai nuvokiama gyva ir dinamiška galimybė judėti "tarp dievų ir daiktų", veikti, nuolatos po kojomis jaučiant tvirtą ontologinės realybės žemę. Ši "žemė" ir yra, kaip nesyk podraug su Heideggeriu kartoja Vyčinas, "ištikimybė savo kilmei", dabar mums pasirodanti kaip "grįžimas namo" ar bent jo troškimas.

Senųjų žmonių realybė, paleolito pabaigos medžiotojų *pasaulėrega* yra tokia savita, jog "nėra prasmės visa tai vertinti vien modernaus žmogaus požiūriu, pagal jo šiandieninius kriterijus bei standartus, tarsi jis būtų autoritetingiausias teisėjas". Prie jos artėti galima tik "įsijaučiant", leidžiant "ano meto gilioms mitinėms simbolinėms sampratoms pačioms atsiskleisti, jų neiš-kraipant, nesistengiant įsprausti į "tikrus", "įrodytus" ir dėl to "neginčijamus" šių dienų sampratų pradus" (p. 22). Racionalumą ir įrodinėjimą čia turi keisti įsijautimas ir nuovoka; šie Vyčino - ir Heideggerio - principai knygos autorių iškelia už kultūros istorijos mokslų racionalumo. Todėl jo veikalas nevertintinas kaip, pvz., religijų istorijos studija, nes jis išslysta iš kritinio "apšaudymo lauko". Vyčino studija - tai *mąstymas* apie senąsias epochas, apie laikus, iš kurių mūsų nepasiekia jokie patikimesni liudijimai. Atsisakydamas racionalumo, tam tikra prasme Vyčinas elgiasi racionaliai. Šiaip ar taip, racionaliai aptarinėti epochą be šaltinių ir faktų, juolab tokią, kurioje vyrauja mitinis ar simboli-nis, taigi neracionalus mąstymas, būtų neracionalu.

Vyčinas piešia tolimo pasaulio vaizdą, ir pirmasis topografinis ženklas čia - nuostaba: "Atmerkęs akis, tos seniausios eros žmogus buvo ištiktas nuostabos: jį stebino ne tik gausybė būtybių, pasirodančių sniegui nutirpus, ne tik srūvantys vandenys, daigai, augantys, pražystantys, džiūstantys ir nunykstantys - visos būtybės gimdavo, tvirtėdvo, pasiekdavo aukščiausią savo pajėgumo laipsnį, imdavo senti ir mirdavo, bet visų labiausiai jį stebino pati Žemė, jos būties visuma, kuri atskleidė ir gimdė visas tas būtybes, kuri globodavo jas tam tikrą joms skirtą laiką, o paskui - po mirties - motiniškai priimdavo vėl į save" (p. 24). Toks poetinis filosofinis bylojimas tampa senojo pasaulio atkūrimo principu. Iš Žemės gimsta Saulė, ir miršta ji Žemėje. Naktis - tai Žemės iščios; jos gimdo ir priima augalus, gyvūnus, vandenį, žmones. Žemė - gyvybės ir mirties šaltinis, pradžia ir pabaiga. Motina Žemė, atsisklei-

džianti gausybe *visumų*, dukrų arba deivų, jungė visas būtybes kaip jų siela, kaip Deivė. Viską žmogus gaudavo kaip jos dovanas, duotas atsakingai ir kūrybingai naudoti, pratęsiančias jį patį; ir baigdavosi žmogus Žemėje ir per Žemę, o ši pabaiga sutapdavo su naujo gyvenimo pradžia: mylinti motina savo vaikus vėlei išleisdavo į gyvenimą. Didžiosios Deivės iščios - kūrybingumo versmė, ji pati "yra pats kūrybingumas, pats gyvenimas" (p. 43). Deivė pramotė pati vienija visas būtybes, žmones ir žvėris, o totemistiniuose tikėjimuose gentį ir tam tikrą gyvūnų rūšį vienija bendras protėvis, ir žmonės su ypatinga pagarba žvelgia į lokius ar papūgas. Mums atrodo naivu, tačiau, kaip sako poetas, "naivumas - Dievo dovana", šiaip ar taip, tai savitas požiūris į pasaulį.

Deivės sampratos horizonte skleidėsi ir visuomenės sąranga su "motiniškumo primatu". Moraline, motiniška galia (o ne per kažkokias "matriarchatinės valdžios" struktūras) moteris "siejo bendrumo ryšiais visuomenę, savo totemines šeimas, taip, kaip motina sieja savo vaikus - ji sieja juos savo motiniška meile. Siedama meilės, o ne galios pradū savo toteminių šeimų vaikus, ji kaip tik ir atstovavo Didžiajai Deivei kaip Deivei Pramotei" (p. 82).

Tai karų ir prievartos nežinanti visuomenė, kurioje žmonės yra ne valdovai ar pavaldiniai, o pirmiausia vaikai. "Kaip vai-

kai, jie paklūsta savo motinos arba savo deivės reikalavimams ne dėl jos galia pagrįstos drausmės, bet dėl jų meilės jai, nes jie yra jos mylimi ir glojami" (p. 83). Deivė vienija ir saugo ne tik gyvuosius: mirusieji grįžta į Didžiąją Deivę, kuri juos ne tik gimdo, bet ir priglobia po mirties, ir, "būdami Didžiosios Deivės artumoje, mirusieji kaip tik ir buvo aukštesnėje realybės bei intensyvosios būsenos skalėje negu gyvieji" (p. 84), o ir patys mirusieji toliau likdavo tikraisiais šeimos nariais.

Šis Deivės pasaulis, šviesus ir dieviškas ar deiviškas, tapo žmonijos kultūros pradmeniu. Vyčinas daro puikią išvadą: "Jei žmogus ir turėjo kokią praeitį gyvūnų evoliucijoje, ji jam, kaip žmogui, nepriklausė; jis, kaip žmogus, prie tos sąrangos nepritapo! Žmogus iškilo kaip žmogus tuo akimirksniu, kai jis suvokė stokojantis pilnatvės. Suvokti tokią būseną žmogus tegalėjo tuo atveju, kai tolygiai suvokė, kas yra pilnatvė" (p. 92), o pilnatvę jis suprato visų pirma kaip Motiną Žemę, Didžiąją Deivę.

Žmogus tapo žmogumi, atsiverdamas šiai deiviškai pilnatvei, suvokdamas savo ribotumą ar nepilnumą. Jis sugebėjo prieiti prie greta esančios ir mylinčios Deivės, išmokti iš jos kūrimo ir meilės paslapčių. Deivės skreite žmogus paprasčiausiai išmoko *būti*. Žmogus, atsiskleisdamas realybei - "tiek apibrėžtybėms, tiek jas saistančiai Neapibrėžtybei - iš esmės priside-

da prie jos atsiskleidimo", t. y. toks pasaulio suvokimas yra paties pasaulio atsiskleidimas žmogui (p. 139)!

Atrodo, sunkus ir vargingas senųjų epochų žmogaus kelias nėra pažinimo kelias, kaip kad mums dabar iš savo "aukštumų" norėtusi tarti. Tai ne skaičiuojančio ir klasifikuojančio pažinimo kelias, tai kelias, kuriuo eidamas žmogus realybę pažadina ir ją atskleidžia pats savyje, pasaulį išgyvendamas, *patirdamas*. Taip pažinti dabar mes nepajėgiame; logizuotas, racionalus mąstymas tapo greičiau pasaulio užvaldymo, o ne jo pažinimo įrankiu. "Grįžimo į namus" šūkis dabar atrodo aktualus ir viliojantis, tačiau praraja tarp mūsų ir "namų" didžiulė.

"Grįžimas ištakų link" dabar gali atrodyti kaip kitokio racionalumo reikalavimas ar kaip geidaujamo iracionalumo būklė - tokios paradigmos skleidžiasi daugelyje naujaujų religinių ar kultūrinių srovių. Tačiau Vyčinas nemėgina lopyti prarajos; tai pernelyg beviltiška. Realybė auga tyliai ir nepastebimai. Prisimindami praėjusias epochas, galime patys pajusti turį panašius potyrius. Mito gyvybingumas rodo ne tai, kad privalome "grįžti į mitą". Greičiau tai reiškia, kad mitas dar turi jėgos. *Und wenn wir nicht wollen - Gottreift* - primena Rilke; Dievas mumyse sirpsta ar bręsta mums to nepastebint ar net nenorint.

Ir namai visą laiką yra prieš mus.

Antanas Sereida

ATITAIŠYMAS

Naujojo židinio š. m. Nr. 4 tekstuose p. 279-287 atitaisytinios šios svarbesnės korektūros klaidos:

Psl.	skiltis	cilutė (nuo viršaus)	išspausdinta	turi būti
279	1	20	patvarumas	netvarumas
279	2	12	"vardų...	"vardą...
279	2	37	įvardyta	įvardytina
281	2	19-20	vienintelis pats įvardijantis į save panašią, taip pat vienintelis neįvardytas Dievas	vienintelė, pati įvardijanti į save panašią, taip pat vienintelė, neįvardyta Dievo
281	2	39	bedrystė - su Dievo Žodžiu	bendrystė su Dievo žodžiu
282	1	18-19	žodis tinka ir tam, kas bevardiška įrodyti	žodis tinka ir to, kas bevardiška, pagavimui varde įvardyti
283	2	6-7	iš už vardakalbės	ir už vardakalbės
283	2	25	mintinė	mitinė
283	2	40-41	palaimingesniu	palaima
284	1	2	po nusidėjimo sulig Dievo žodžiu	po nusidėjimo, sulig Dievo žodžiu
285	1	1-a išnaša	ta dekadentiškiausia	tai dekadentiškiausia
285	2	24	. Rojaus kapitalizmo pranašumas: ne...	. Rojaus kapitalizmo pranašumas. Ne...
286	1	29	dėsnio būdu nepažeidžiamas	dėsnio būdu: nepažeidžiamas
286	2	24	tai - nusidėjimas	tai - nusidėjimo atidėjimas
286	2	46	auber	ausser
286	2	46	sakinys "Dorai buvo ... yra kalbos kalba" yra 4-os išnašos tęsinys.	
287	1	2	(Geschwätz)	(Geschwätz))
287	2	5	yra kalba apie kalbą, apie	yra kalba apie kalbą apie